

ХАВҒҲОИ ҚАРЗДИҲИИ ХУРД ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИ БОЗОРИ**Шарипов Х.П.****Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шохтемур**

Калимаҳои асосӣ: *молиякунонӣ, қарз, хавф, сифати сабади қарзӣ маблағгузориҳои хурд, сифати қарз, сандуқи қарзӣ, иқтисодии бозори қарзи хурд.*

Соҳаи кишоварзӣ чараёнҳои душвору мураккаби иҷтимоӣ-иқтисодиро гузаронида истодааст. Илова ба ин ислоҳоти соҳаи кишоварзӣ як қатор муаммоҳоро ба миён овард, ки ҳалли онҳо муносибати системавиरो талаб менамояд. Таъминоти молиявиро қарзии соҳаи кишоварзӣ яке аз масъалаҳои аввалиндараҷа буда, ҳалли он барои беҳбуд бахшидани вазъи соҳа, таъмини заминаи давлатии низоми молиякунонии соҳа, ҳангоми амалкунии сиёсати аграрӣ ниҳоят муҳим мебошад, низоми молиякунонии соҳаи кишоварзӣ бояд таҳлил шуда, моҳият ва усулҳои он таҷдиди назар карда шаванд ва дар охир бояд барои ҳама дастрас бошад.

Чустуҷӯи роҳҳои раҳиҳои иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз бӯҳрони бамиёномада ва интиқоли он ба рушди устувори иқтисодӣ водор месозад, то саҳми муҳими маблағгузориҳои хурдро дар чараёни мазкур эътироф намоем.

Талабот ба қарзи хурд дар солҳои охир якҷанд маротиба афзоиш ёфта бошад, ҳам вале ҷанбаҳои назариявӣ-методологии он то ҳанӯз яке аз масъалаҳои камтадқиқшуда боқӣ мондаанд.

Моҳияти назариявӣ низоми маблағгузориҳои молиявӣ, махсусан, қарздиҳии хурде, ки ба коҳишдиҳии сатҳи камбизоатӣ ва инчунин мубориза бо судхӯрӣ равона карда шудааст, аслаш аз давраҳои қадим маншаъ мегирад.

Хусусияти фарқкунандаи қарздиҳии хурд ин фаъолият бо сегментҳои махсусан хавфнокӣ аҳоли мебошад. Амалан пурра мавҷуд набудани кафолати қатъӣ, хизматрасонии аҳолии камбизоат ва инчунин, саҳми назарраси маблағгузориҳои соҳаи кишоварзӣ дар сабади қарзии ташкилотҳои молиявӣ хурд исботи гуфтаҳои боло шуда метавонад. Қарздиҳии хурд тавонист, то дар худ тавозунро миёни фаъолият оид ба пешниҳоди хизматрасониҳои спектори васеи молиявӣ-қарзӣ ба категорияи муштариёни махсусан хавфнок ба тарафи худ гардонад. Одатҳоро шикаста муносибатҳои ҳамаи иштирокчиёни соҳаи молиявиро ба принципҳои умумии маблағгузорӣ мувофиқ намояд.

Масъалаи хавф дар фаъолияти бонкӣ хеле муҳим мебошад, чунки он ба чараёни қабули қарорҳо дар шароити номуайянии иттилоотӣ алоқаманд мебошад. Таҷрибаи амалӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки ҳар касе, ки таваккал карда метавонад, дорои бурди калон мегардад. Барои ҳамин, шахсони дар шароити хавф фаъолияткунанда, вале дар баробари ин, ба тартиботҳои зарурӣ итоаткунанда - дастоварди муҳими ҷомеаи иқтисодӣ, захираи арзишманди рушди устувори иқтисодиёти миллии муосир ба шумор мераванд.

Азбаски хавф ин «хатари бамиёнонии талафотҳои ҳам молиявӣ ва ҳам моддӣ дар алоқамандӣ бо тағйиротҳои нобахангоми шароитҳои фаъолияти иқтисодӣ, зухурёбии шароитҳои номусоид мебошад» [19, с. 48]. ташкилотҳои маблағгузориҳои хурдро зарур аст, дар фаъолияти худ онҳоро нисбатан ҷиддитар ба инобат бигиранд. Дар ин ҷода бо таъсис додани механизмҳои хавф-менҷмент, ки имконияти самаранок идоракунии хавфҳоро дар маблағгузориҳои хурд фароҳам меоранд зарур мебошад.

Аз ҳамин сабаб, идоракунии хавфҳои қарзӣ, яке аз ҷанбаҳои асоситарин дар маблағгузориҳои хурд ба ҳисоб меравад.

Дар намуди нисбатан умумӣ хавфи қарзиро метавон ҳамчун хавфи барнагардони қарз аз ҷониби қарзгиранда дар мувофиқа бо муҳлат ва шароитҳои шартномаи қарзӣ муайян намуд [19, с. 73].

Ҳангоми баҳогузориҳои хавф дар давраи пешакӣ ҷои аст, то панҷ критерияи асосӣ истифода карда шавад [121, с. 82].:

1. Шухрат (равшансозии муносибатҳои қарзгиранда бо қарздиҳанда);
2. Имкониятҳо (равшансозии пардохтпазирии қарзгиранда);
3. Сармоя (мавҷудияти сармояи худӣ);
4. Шароит (равшансозии вазъияти ҷорӣ иқтисодиёт (минтақавӣ, дар ҳудуди мамлакат), вале махсусан дар соҳае, ки дар он фаъолияти қарзгиранда амалӣ карда мешавад);
5. Кафолат (ин яке аз таъминсозии бозғатимоди қарз мебошад).

Сифати сабади қарзӣ индикатори хавфи қарзӣ ба ҳисоб меравад. Ба ибораи дигар, ҳар қадаре, ки сифати сабади қарзӣ баланд бошад, ҳамон қадар хавфи қарзӣ паст мебошад. Дар маблағгузори хурд сифати сабади қарзӣ чунин муайян карда мешавад:

1. Ташкилотҳои маблағгузори хурд ҳангоми ҳисоби (бо %) сабади қарзӣ дар хавф пурра боқимондаи қарзхоро ба инобат мегиранд, на маблағи қарзи батаъхирандохташударо, ки аз дидгоҳи мо, дуруст буда, ва барои ҳисоби он формулаи зеринро истифода мебаранд:

$$\frac{\text{Боқимондаи умумии қарзҳои, дар қарздор мавҷудбуда}}{\text{Сабади умумии қарз}} \times 100\%$$

2. Ташкилотҳои маблағгузори хурд ҳангоми ҳисоби (бо %) сабади қарзӣ дар хавф маблағи қарзҳои батаъхирандохташударо аз рӯи пардохтҳо ба инобат гирифта, барои ҳисобнамоии он формулаи зеринро истифода менамоянд:

$$\frac{\text{Маблағи қарзҳои батаъхиригузошташудаи бонкӣ}}{\text{Сабади умумии қарз}} \times 100\%$$

Равияи дуюм, ба андешаи мо, маълумотро оид ба хавфҳои қарзӣ нодуруст нишон дода, ба таври сунъӣ нишондиҳандаи сабадро аз рӯи хавф коҳиш медиҳад. Мо чунин меҳисобем, ки агар қарздорӣ батаъхирёфта аз рӯи пардохти қарз ба миён омада бошад, ин маънои онро дорад, ки дар хавф ҳамаи боқимондаи қарз вучуд дорад, на қисмати он дар намуди пардохт.

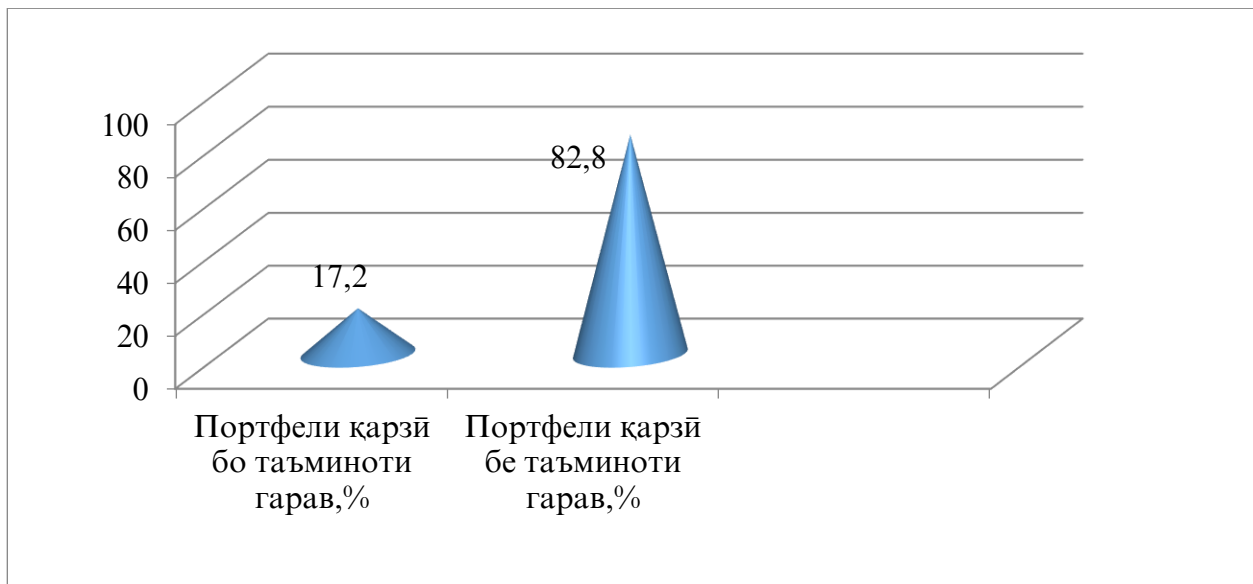
Дар мувофиқа бо ин, ба шакли ягона даровардани равиш ҳангоми ҳисоби сабад дар хавфи ташкилоти маблағгузори хурд бо истифода-барии механизмҳои равшан ва дақиқро зарур мешуморем, ки на худ ташкилоти маблағгузори хурдро, на истифодабарандагони берунаи маълумоти мазкурро нодуруст насохта онҳоро саргардон намесозанд.

Маблағгузори хурди соҳаи кишоварзӣ бояд хусусияти хоси соҳаро ба инобат гирифта, диққати махсусро ба баҳогузори ва идоракунии хавфҳо тақозо намояд. Дар маблағгузори хурд бастаи васеи усулҳо ва олатҳои хавф-менечмент истифода гардида, вале сатҳи коркарди онҳо ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботҳои муосири ташкилотҳои маблағгузори хурд ҷавобгӯ нест. Методика ва усулҳои баҳогузори хавфҳо ҳамаи гуногунии сабабҳои пайдошавии ҳолатҳои хавфӣ ва шароитҳои объективии амалнамоии соҳаро ба инобат намегиранд.

Соҳаи кишоварзӣ иқтисодиёт ягона соҳае мебошад, ки ҷараёни истехсолот дар он мавсими буда, муҳлати давраи қорӣ бо давраи пурраи азнавистехсолӣ, мувофиқ намеояд ва инчунин натиҷаҳои ниҳойи молиявӣ ба омилҳои табиӣ ва биологӣ мувофиқ намеоянд.

Дар ин асос лозим аст, ки лаппиши назарраси сохтори сармояи гардони молистеҳсолкунандагони кишоварзиро аз рӯи муҳлати сол муайян намуда, ташкили низоми дастраси маблағгузори хурди соҳаи кишоварзиро ба роҳ монанд. Ба ғайр аз ин, хавфҳои, ки бо шароитҳои табиӣ-иқлимӣ алоқаманд аст, ки сатҳи наздикии онҳо дар соҳаи кишоварзӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле баланд буда, зараррасонҳо ва бемориҳо, инчунин лаппиши нархҳо аз рӯи маҳсулотҳои истеҳсолкунандагони кишоварзӣ хавфи маблағгузори хурди кишоварзиро ҷоннок месозад.

Хусусияти дигари фарқкунандаи ташкилотҳои маблағгузори хурди Тоҷикистон он ба ҳисоб меравад, ки сохтори сабади қарзии онҳо 74% -и сабадро бе таъмини ҷиддии кафолат маънидод месозад. Саҳми худ сабади қарзии ташкилотҳои маблағгузори хурд бе таъминсозии кафолати ҷиддӣ дар соҳаи кишоварзӣ боз баландтар мебошад (диаг. 1).

Диаграммаи 1. Таъминсозии кафолати қарзҳои бонкӣ ба соҳаи кишоварзӣ бо гарав, бо %
Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф аз рӯи Бюллетени оморӣ бонкӣ соли 2020, №12.саҳ 14

Аз маълумоти диаграммаи 1 маълум аст, ки саҳми баланди сабади қарзии ташкилоти маблағгузори хурд, сабади таъминсозии бе кафолатро ташкил медиҳад, ки ба андешаи мо, хеле хавфнок мебошад, ҳол он ки, дар айни замон тамоюли азнавқарздиҳии муштарӣ аз ҷониби ташкилотҳои маблағгузори хурд устувор мебошад. Ҳамин тавр, азнавқарзгории равишҳои ташкилотҳои маблағгузори хурдро дар масъалаҳои идоракунии хавфҳои маблағгузори хурди кишоварзӣ мақсаднок мешуморем.

Пеш аз ҳама, ҷорисозии механизмҳои нави фаъолият зарур мебошад, ки аз як ҷиҳат ба коҳишдиҳии хавфҳои хангоми маблағгузори хурди соҳаи кишоварзӣ мусоидат намуда, аз дигар тараф имкониятҳои қарзгирандагонро барои гирифтани захираҳои дастраси маблағгузори хурд афзун месозанд. Ноилгардии мақсади гузошташуда дар шароите, ки ташкилотҳои маблағгузори хурд сатҳи касбияти корман-дони худро баланд мебардоранд, имконпазир мебошад. Дар ин ҷо ба андешаи мо, зарифҳои молиявӣ, хангоми маблағгузори хурди соҳаҳои кишоварзӣ истифода карда мешаванд, хеле муҳим мебошанд.

Зарур аст, қайд намоем, ки дар айни замон барои ташкилоҳои маблағгузори хурди Тоҷикистон талаботи ягона хангоми таҳлили қарзгирандагони кишоварзӣ вучуд надорад. Дар вобастагӣ аз ин, аз ҷониби мо тавсияҳо аз рӯи зарифҳои молиявӣ дар вобастагӣ аз намудҳои сохтори хоҷагӣ, ки ҷоринамоии онҳо ба ташкилотҳои маблағгузори хурд хангоми баҳогузори онҳо ва қабули қарор пешниҳод карда шудаанд (ҷадвали 1).

Дар пешниҳодҳои мо зарифҳои барои хоҷагиҳои инфиродии кишоварзӣ - қарзгирандагони кишоварзӣ ва деҳқонӣ (фермерӣ) нисбатан ба қарзгирандагони гурӯҳӣ ҷиддитар мебошанд, ки пеш аз ҳама бо маблағи миёнаи қарзҳо маънидод карда мешавад. Дар қарздиҳии гурӯҳӣ маблағи миёнаи қарзҳо дар соҳаи кишоварзӣ нисбатан беш аз 1500 сомониро ташкил менамоянд, ки аз дидгоҳи мо, на онқадар зиёд мебошад, ва воқеан хавфҳои дар категорияи қарзҳо кам мебошанд.

Ҷадвали 1. -Тавсияҳо аз рӯи нишондиҳандаҳо аз рӯи гурӯҳҳои қарзгирандагони кишоварзӣ

Нишондиҳанда	Ҳадди ниҳой аз рӯи гурӯҳҳои қарзгирандагон		
	Инфиро дӣ	Гурӯҳӣ	Хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ)
Кофигии сармои худӣ	$\geq 0,5$	$\geq 0,5$	Аз 0,5 то 1
Лапиши қурби асъор	$\geq 1,3$	$\geq 1,3$	$\geq 1,3$
Пушонидани аъзоҳаққӣ	$\geq 1,3$	(барои қарзҳои нисбат ба 2000 сомонӣ) барои қарзҳои зиёда аз 2000 сомони $\geq 1,3$	$\geq 1,3$
Бозоргири	$\geq 1,5$	-	$\geq 1,5$
Хизматрасонии қарзии нақдӣ кумулятивӣ	$\geq 1,4$	-	$\geq 1,4$

Манбаъ: Тавсияҳои муаллиф дар асоси маълумоти ТАКХ «Хумо»

Омили дигаре, ки ба андешаи мо хавфи қарзии ташкилотҳои маблағгузори хурдро афзоиш медиҳад, ки дар маблағгузори хурд ба таври возеҳ ифода ёфтааст.

Дар шароити номуътадили асъори маҳаллӣ (сомонӣ) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон олати мазкури ҳечикунонӣ хатари азимро барои қарздорон эҷод менамояд, махсусан қарздорони соҳаи кишоварзӣ, ки дар вобастагии калон аз омилҳои гуногун аз ҷумла аз хавфҳои нархӣ оид ба маҳсулоташон қарор доранд. Ягон қафолат оид ба он ки нархҳои маҳсулоти кишоварзӣ мутаносибан бо афзоишҳои қурби асъор, афзоиш меёбанд вучуд надорад. Дар натиҷаи афзоиши тасоддуфӣ қурби доллари ИМА бо сомонӣ дар муддати соли 2020 (дар муддати сол рушди беш аз 20% ташкил дод) қарздорони ташкилотҳои маблағгузори хурд дар ҳолати мушкеле қарор гирифтанд.

Ҳамин тавр, омӯзиши масъалаи мазкур нишон медиҳад, ки саҳми назарраси ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба уҳдадорӣ оид ба асъори устувор хавфҳои асъориро бо имкониятҳои самараноки максималӣ идора карда наметавонад. Ба соҳаи маблағгузори хурд зарур мешуморем, то он ба хавфи асъорӣ диққати ҷиддӣ зоҳир намуда технологияҳоро оид ба идоракунии он, аз ҷумла пешгирии намудан хангоми мавҷудияти чунин хавф тавассути истифодабарии сарчашмаҳои маҳаллии маблағгузорӣ, омӯзанд. Истифодабарии дурусти олатҳои идоракунии хавфҳо аз ҷониби ташкилотҳои маблағгузори хурд, имкон фароҳам меорад, то онҳо хоҳиш дода шуда, идора карда шаванд, ва инчунин самаранокии фаъолиятро хангоми поён набурдани ҳаҷми қарздиҳии хурди соҳаи кишоварзӣ, баланд бардоранд.

АДАБИЁТ

1. Ашуров И.С. Рахимов Д. Кредитные ресурсы банков – важный фактор развития сельского хозяйства (научная статья)/ Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук – Душанбе: Сино, 2018. – №2 (196) (№1936 в Перечне реценз. изд.). –С.78-85.
2. Банковское дело. Учебник / Под ред. Г.Г. Коробовой. М.: Экономистъ, 2005.-С. 751.
3. Воронцов Б.В. Оценка и обоснование ссудного риска банка // Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета (Экономические науки). 2009. №2. 1(75).
4. Меликов Ю.И., Попова М.А. Развитие системы микрокредитования в России и за рубежом // Финансовые исследования. 2006. № 12. - С. 33.
5. Рахимов Р.К. К вопросу о финансово-кредитных рычагах развития экономики Таджикистана // Экономика Таджикистана: стратегия развития. 2005. № 2. - С. 34-39.
6. Хикматов У.С. Микрофинансовый сектор и развитие малого предпринимательства в Республике Таджикистан. Душанбе: Ирфон. -2010. –С.185.

АННОТАЦИЯ

РИСКИ МИКРОКРЕДИТОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

В данной статье анализируются ожидаемые риски при предоставлении микрокредитов сельскому хозяйству. В статье, автор подробно анализирует классификацию рисков микрокредитования. Автор отмечает, что в условиях нестабильности местной валюты (сомони) в Республике Таджикистан, этот инструмент хеджирования представляет большой риск для заемщиков, особенно сельскохозяйственных должников, которые сильно зависят от различных факторов, включая ценовые риски и факторы риска.

Ключевые слова: финансирование, кредит, риск, качество микрофинансовой ссудной корзины, качество ссуд, ссудный портфель, потенциал рынка микрокредитования.

ANNOTATION

RISKS OF MICROLENDING IN THE MARKET ECONOMY

In this article analyzes the expected risks when providing microcredits to agriculture. In the article, the author analyzes in detail the classification of microcredit risks. The author notes that in the context of the instability of the local currency (somoni) in the Republic of Tajikistan, this hedging instrument poses a great risk for borrowers, especially agricultural debtors, who are highly dependent on various factors, including price risks and risk factors.

Key words: financing, credit, risk, quality of the microfinance loan basket, quality of loans, loan backlog, potential of the microcredit market.

Сведения об авторе

Шарипов Хушвахт Пирумкулович, старший преподаватель кафедры финансы и кредиты в АПК, Таджикский аграрный университет имени Ш.Шохтемур, проспект Рудаки 146, тел (+992) 900 98 50 88